

УДК 343.985

ДОВГАНЬ А.І.

**ВЗАЄМОДІЯ ТА ПРОФІЛАКТИКА ПІДРОЗДІЛІВ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ТА ІНШИХ ОРГАНІВ
ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ВТЯГНЕННЯ НЕПОВНОЛІТНЬОГО
У ЗАНЯТТЯ ЖЕБРАЦТВОМ**

У статті розглянуто особливості взаємодії та профілактики підрозділів Національної поліції України та інших органів під час розслідування втягнення неповнолітнього у заняття жебрацтвом. Здійснено структуризацію суб'єктів взаємодії та профілактики під час розслідування втягнення неповнолітнього у заняття жебрацтвом та проведено їх детальний аналіз.

Ключові слова: втягнення, заняття жебрацтвом, неповнолітній, суб'єкт, ювенальна превенція.

В статье рассмотрены особенности взаимодействия и профилактики подразделений Национальной полиции Украины и других органов при расследовании вовлечения несовершеннолетнего в занятие попрошайничеством. Осуществлено структурирование субъектов взаимодействия и профилактики при расследовании вовлечения несовершеннолетнего в занятие попрошайничеством, проведен их детальный анализ.

Ключевые слова: вовлечение, занятия попрошайничеством, несовершеннолетний, субъект, ювенальная превенция.

The article deals with the features of interaction and prevention of the National Police of Ukraine units and other bodies during the investigation of juvenile involvement in begging. The structuring of the subjects of interaction and prevention during the investigation of juvenile involvement in begging and detailed analysis was carried out.

Key words: involvement, begging, juvenile, subject, juvenile prevention.

Вступ. Однією з важливих складових внутрішньої політики держави є боротьба зі злочинністю та вжиття заходів щодо профілактики правопорушень, особлива увага приділяється боротьбі із правопорушеннями, пов'язаними із втягненням неповнолітніх у заняття жебрацтвом.

Це, насамперед, пов'язано з тим, що злочинні стереотипи поведінки людини закладаються переважно в дитинстві та юності, коли людина ще не сформувалась як член суспільства. Тому одним із першочергових завдань державної влади є захист особи, суспільства й держави від протиправних посягань через застосування системи правових, організаційних, соціальних, економічних, виховних, демографічних та інших заходів, спрямованих на усунення причин і умов здійснення правопорушень.

У здійснення профілактики правопорушень, пов'язаних із втягненням неповнолітніх у заняття жебрацтвом, мають брати участь усі державні, громадські інститути й громадяни в межах їх прав і обов'язків на принципах безперервності та спадкоємності на всіх етапах її здійснення [1, с. 42].

Постановка завдання. У статті за мету поставлено розглянути особливості взаємодії та профілактики підрозділів Національної поліції України та інших органів під час розслідування втягнення неповнолітнього у заняття жебрацтвом, що допоможе практичним працівникам Національної поліції України правильно виявляти, фіксувати та розслідувати такого виду кримінальні правопорушення.

Результати дослідження. З метою попередження та розкриття кримінальних правопорушень чинне законодавство зобов'язує органи та підрозділи, які проводять діяльність щодо профілактики та розслідування втягнення неповнолітнього у заняття жебрацтвом, здійснювати

© ДОВГАНЬ А.І. – аспірант юридичного факультету (ПВНЗ «Львівський університет бізнесу і права»)

взаємодію з іншими правоохоронними органами, державними та місцевими органами влади, громадськими організаціями та формуваннями.

Науковці по-різному трактують сутність взаємодії, так І.Н. Голубков, С.Л. Коршунов, В.С. Матвеев вважали її як узгоджені за метою, місцем і часом спільні дії учасників правоохоронної діяльності [2 с. 4; 3 с. 71]. З точки зору В.Я. Коломійця, це комплексний вплив із використанням притаманних оперативним підрозділам сил і засобів для вирішення завдань боротьби зі злочинністю [4, с. 14]. В.П. Євтушок під взаємодією розумів концентрацію сил і засобів для досягнення поставленої мети [5, с. 157].

Взаємодію органів та підрозділів Національної поліції можна розглядати як специфічну систему, де основним фактором буде їхня єдина мета – протидія втягненню неповнолітніх у заняття жебрацтвом. Таку взаємодію можна класифікувати за такими підставами:

- за характером зв'язків – безпосередня та опосередкована;
- за часом взаємодія може здійснюватися постійно і тимчасово;
- за етапами здійснення – організаційна і тактична;
- за функціями – оперативно-розшукова, кримінально-процесуальна, адміністративно-правова, організаційно-управлінська, виховна;
- за суб'єктами [6, с. 86].

Необхідно відзначити, що основним підрозділом, який фактично виконує роботу з протидії втягненню неповнолітніх у зайняття жебрацтвом та іншу протиправну діяльність є відділи ювенальної превенції, які виконують свої функції у взаємодії з органами та підрозділами Національної поліції та іншими органами.

Завдання кожного підрозділу Національної поліції щодо попередження втягнення неповнолітнього у антигромадську чи злочинну діяльність визначені відповідними наказами до напрямків їх роботи. Керівники таких підрозділів включають питання попередження втягнення неповнолітнього у заняття жебрацтвом окремим підрозділом у плани роботи на звітний період, забезпечуючи контроль за діяльністю підлеглих у цьому напрямі, їхню взаємодію з іншими органами та підрозділами, вживаючи заходів щодо поліпшення їх професійної кваліфікації.

Досягнення позитивного результату під час розслідування та профілактики втягнення неповнолітніх у заняття жебрацтвом великою мірою залежить від ефективної взаємодії з населенням, громадськими організаціями, засобами масової інформації, органами державної влади та місцевого самоврядування. Тому систему взаємодії під час розслідування та профілактики втягнення неповнолітніх у заняття жебрацтвом, вважаємо за доцільне розглядати виходячи із сукупності заходів, що реалізуються органами та підрозділами Національної поліції України, державними та громадськими організаціями. Ця система має бути адаптована до основних сфер життєдіяльності неповнолітніх і мати необхідний методичний, нормативний, кадровий і фінансовий потенціал. Різноманітність завдань і використовуваних методів, велика кількість суб'єктів, які беруть участь у проведенні профілактичної роботи, їх різноманітна відомча підпорядкованість і правовий статус потребують координації діяльності суб'єктів профілактики та значного посилення уваги до програмування та планування цієї діяльності [7, с. 150]. Розглядаючи систему профілактики втягнення неповнолітніх у заняття жебрацтвом, суб'єктів взаємодії та профілактики можна поділити на дві групи. Перша група – суб'єкти, які здійснюють розслідування та профілактику втягнення неповнолітніх у заняття жебрацтвом, так би мовити, виконують правоохоронні завдання: правоохоронні органи – Національна поліція, прокуратура, суди, органи юстиції, виконавчі установи; спеціалізовані органи – служби в справах дітей, приймальники-розподільники для дітей, центри медико-соціальної реабілітації дітей, загальноосвітні школи та професійні училища соціальної реабілітації; спеціальні виховні установи державної кримінально-виконавчої служби України; притулки для дітей служб у справах дітей; центри соціально-психологічної реабілітації дітей, соціально-реабілітаційні центри (дитячі) [8].

Друга група – суб'єкти, які здійснюють загальну профілактику: законодавчі органи – Верховна Рада; державні органи виконавчої влади – Кабінет Міністрів України, міністерства, комітети і департаменти; місцеві органи державної виконавчої влади; обласні державні адміністрації, районні державні адміністрації; громадські організації (профспілки, молодіжні, спортивні, громадські фонди й організації); органи культурно-виховної діяльності (установи освіти, культурно-виховні установи, церква) [9, с. 132].

У нашому дослідженні пропонуємо більш детально проаналізувати та описати вказані суб'єкти взаємодії та профілактики під час розслідування втягнення неповнолітніх у заняття жебрацтвом.

Органи та підрозділи Національної поліції у процесі вирішення своїх специфічних завдань, взаємодіючи між собою, роблять істотний внесок у попередження та розслідування втягнення неповнолітніх у заняття жебрацтвом. Нормативні акти Національної поліції України вказують на пряму участь у профілактиці втягнення неповнолітніх у заняття жебрацтвом практично кожному з органів та підрозділів Національної поліції: кримінальній поліції – виявлення осіб, які втягують неповнолітніх у заняття жебрацтвом; підрозділам превентивної діяльності – організація індивідуальної превентивної роботи з неповнолітніми, які перебувають у конфлікті із законом, роботу з протидії втягненню дітей у зайняття жебрацтвом та іншу протиправну діяльність; дільничним офіцерам поліції – встановлення осіб, які проживають на контрольованій території та втягують неповнолітніх у заняття жебрацтвом; слідчим підрозділам – розслідування кримінальних проваджень цієї категорії, з'ясування причин і умов, що сприяли втягненню неповнолітніх у заняття жебрацтвом [10].

Так, наприклад, взаємодія оперативних підрозділів не може здійснюватися без планування заходів з оперативно-розшукового попередження досліджуваного нами кримінального правопорушення. Таке планування може реалізовуватись у рамках: плану основних організаційних заходів оперативних підрозділів на квартал; «оперативного плану»; планів проведення підрозділами кримінальної поліції комплексних оперативно-технічних заходів, рейдів тощо; спільних планів слідчо-оперативних заходів, які здійснюються в межах розслідування втягнення неповнолітнього у заняття жебрацтвом; типових планів органів та підрозділів Національної поліції з попередження вказаного виду кримінального правопорушення.

У взаємодії з працівниками підрозділів кримінальної поліції співробітники відділів ювенальної превенції проводять заходи щодо виявлення причин і умов, які сприяють втягненню неповнолітніх у заняття жебрацтвом в окремому регіоні та вживають у межах своєї компетенції заходів з приводу їх усунення; здійснюють обмін інформацією щодо осіб, які перебувають на профілактичних обліках із вчинення вказаного виду кримінального правопорушення; проводять комплексні оперативно-попереджувальні заходи щодо контролю за особами, які перебувають під адміністративним наглядом, а також засуджених до покарань, не пов'язаних із позбавленням волі, з метою попередження з їхнього боку кримінальних правопорушень, зокрема, втягнення неповнолітніх у заняття жебрацтвом, рейди тощо [1, с. 104].

Важливу роль у попередженні втягнення неповнолітніх у заняття жебрацтвом відіграють суди.

Діяльність суду щодо попередження втягнення неповнолітнього у заняття жебрацтвом може здійснюватися у двох напрямках:

- 1) виховна робота та покарання осіб, які втягли неповнолітніх у заняття жебрацтвом;
- 2) покарання самого неповнолітнього за скоєння спільно з дорослим кримінального правопорушення.

На жаль, кримінальні провадження про втягнення неповнолітніх у заняття жебрацтвом розглядають, як правило, судді, котрі не мають достатнього досвіду виховної роботи. Під час судового засідання часто не належна увага приділяється: з'ясуванню умов життя та виховання неповнолітніх, установленню всіх дорослих підбурювачів і співучасників, забезпеченню індивідуального підходу до кожного неповнолітнього з урахуванням особливостей його віку та психіки.

Судовий розгляд кримінального провадження про втягнення неповнолітнього у заняття жебрацтвом вимагає від судді глибоких знань із педагогіки, психології, яких важко набутити у зв'язку із специфікою особистості неповнолітнього, особливостями її формування тощо. До судового розгляду справ стосовно втягнення неповнолітнього у заняття жебрацтвом ми вважаємо за необхідне залучати народних засідателів із числа педагогів, психологів, лікарів, які мають достатній життєвий досвід.

Покарання осіб, які втягли неповнолітніх у заняття жебрацтвом, має бути справедливим і неминучим, а також служити попередженням для інших громадян. У разі призначення покарання суди не завжди враховують належною мірою види і способи втягнення неповнолітніх у заняття жебрацтвом, негативні наслідки, що настали для неповнолітнього, вік дорослого та неповнолітнього, характер і ступінь суспільної небезпеки скоєного ними кримінального правопорушення.

Під час судового розгляду часто трапляється так, що підліток під впливом дорослого відмовляється від раніше сказаного на досудовому розслідуванні. Особливо гостро постає питання, коли йдеться про втягнення неповнолітніх у заняття жебрацтвом. У більшості випадків втягувачами є батьки неповнолітнього. У таких випадках захистити неповнолітнього від впливу батьків дуже важко, особливо, коли батьки починають пояснювати дитині, що, якщо вона скаже, що про-

сити її примушували батько або мати, то їх одразу посадять у в'язницю, а її (дитину) заберуть у дитячий будинок [7, с. 154–158].

Встановлення форм, видів і способів втягнення неповнолітніх у заняття жебрацтвом під час розслідування та судового розгляду допоможе визначити мотиви та цілі дорослих злочинців, характер їх антисоціальної спрямованості. У зв'язку з цим, можна буде повно і всебічно з'ясувати фактори, що сприяють скоєнню цього виду кримінального правопорушення.

Дуже часто в ухвалах судів і поданнях слідчого лише констатується факт втягнення неповнолітнього у заняття жебрацтвом, а причини й умови його глибоко не розкриваються. Не завжди вказується на конкретні недоліки виховання в сім'ї, школі тощо. Дослідивши матеріали суду у кримінальних провадженнях про втягнення неповнолітніх у заняття жебрацтвом, знаходимо в окремих ухвалах бездумне копіювання подань слідчих, які також, не з'ясовуючи в кожному конкретному випадку причин і умов скоєння такого виду кримінального правопорушення, використовують шаблонні фрази.

Велике значення в попередженні втягнення неповнолітніх у заняття жебрацтвом мають не тільки правоохоронні органи, але й спеціальні суб'єкти профілактики, до основних завдань яких належить: створення належних умов для життя, навчання і виховання учнів, підвищення їхнього загальноосвітнього і культурного рівня, професійної підготовки, розвитку індивідуальних здібностей і нахилів, забезпечення необхідної медичної допомоги; забезпечення соціальної реабілітації учнів, їх правового виховання та соціального захисту; створення умов і забезпечення лікування дітей від алкоголізму, наркоманії, токсикоманії та їхня психосоціальна реабілітація і корекція; соціальний захист дітей, які опинились у складних життєвих обставинах, залишили сім'ї, навчальні заклади; створення належних житлово-побутових і психолого-педагогічних умов для забезпечення нормальної життєдіяльності дітей, надання їм можливості навчатися, працювати та змістовно проводити дозвілля; координація діяльності всіх органів і установ системи профілактики бездоглядності та правопорушень неповнолітніх; надання неповнолітнім допомоги в працевлаштуванні; облік і профілактична робота з особами, схильними до скоєння різного роду правопорушень; облік дітей із неблагополучних сімей; проведення всіляких рейдів із виявлення неповнолітніх, котрі ведуть бродяжницький спосіб життя тощо [8].

У Законі України «Про участь громадян в охороні громадського порядку та державного кордону» найбільш повно описується процес взаємодії державних структур і громадських формувань, де одним із завдань є «сприяння органам Національної поліції у боротьбі з дитячою безпритульністю та правопорушеннями неповнолітніх» [11].

Спеціалізовані установи соціального захисту неповнолітніх, соціально-реабілітаційні центри, притулки для неповнолітніх як суб'єкти профілактики визначають групу підлітків, які перебувають у зоні соціального ризику, і забезпечують тимчасове безкоштовне проживання, медичне обслуговування бездоглядних дітей, неповнолітніх, які опинилися в екстремальних умовах (біженці, вимушені переселенці, що постраждали в результаті стихійних лих та інших надзвичайних обставин). У період перебування зазначеного контингенту в цих установах з ним проводиться індивідуальна профілактична робота, виявляються причини й умови бездоглядності, протиправної поведінки неповнолітніх.

Громадські організації (об'єднання, асоціації, фонди, комітети, профспілки, релігійні організації), які відповідно до своїх статутів, положень беруть участь у діяльності із захисту прав неповнолітніх, профілактики бездоглядності і правопорушень, організують моральне, фізичне та трудове виховання й навчання неповнолітніх, сприяють соціальній реабілітації неповнолітніх, які повернулися з місць позбавлення волі, спеціальних навчально-виховних установ.

Установи охорони здоров'я покликані забезпечувати охорону психічного та фізичного здоров'я неповнолітніх, пропаганду здорового способу життя, профілактику алкоголізму, наркоманії, токсикоманії. Як раніше зазначалося, саме неповнолітні цієї категорії осіб найчастіше втягуються дорослими у заняття жебрацтвом. Погоджуємося з думкою І.О. Топольскової, яка вважає за необхідне створити відділення медико-соціальної допомоги в поліклініках, які б виконували такі функції: здійснення медико-соціального патронажу в неблагополучних сім'ях, виявлення в них осіб, особливо дітей, котрі мають фактори індивідуального та сімейного медико-соціального ризику і котрі потребують медико-психолого-соціальної допомоги та правового захисту; захист дітей від жорстокого поводження й насильства в сім'ї; попередження втягнення неповнолітніх у злочинну або іншу антигромадську діяльність [7, с. 166].

Висновок. Взаємодія та профілактика органів та підрозділів Національної поліції України з іншими органами під час розслідування втягнення неповнолітнього у заняття жебрацтвом –

розумово складний вид діяльності. Результати цієї діяльності залежать від якості аналітичної роботи уповноважених осіб, використання ними наявного потенціалу суб'єктів взаємодії та профілактики.

Важливо пам'ятати, що не тільки підрозділи ювенальної превенції є суб'єктом профілактики втягнення неповнолітнього у заняття жебрацтвом. Працівникам вказаного підрозділу варто розуміти відмінність їхніх методів роботи і завдань від аналогічних завдань та методів роботи інших вказаних вище суб'єктів взаємодії та профілактики у досліджуваному нами кримінальному правопорушенні, і окреслити порядок взаємодії з ними на місцевому рівні.

Список використаних джерел:

1. Давиденко Л.І. Напрями роботи з профілактики правопорушень у молодіжному середовищі. Боротьба з правопорушеннями у молодіжному середовищі: вітчизняний та міжнародний досвід. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Д: Донецький юрид. інстит., 2010. 364 с.
2. Взаимодействие органов милиции с оперативными аппаратами мест заключения в предупреждении и раскрытии преступлений / И.Н. Голубков, В.М. Капнулин, А.М. Карсакевич, Ю.Б. Утевский. М.: ВНИИ ОП при МООП РСФСР, 1966. 69 с.
3. Коржунов С.Л. Взаимодействие служб криминальной милиции с негосударственными детективными и охранными службами в решении частных задач оперативно-розыскной деятельности: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Уголовный процесс и криминалистика; судебная экспертиза». М., 1994. 242 с.
4. Коломиец В.Я. Теоретические аспекты взаимодействия оперативных аппаратов органов внутренних дел. Актуальные проблемы взаимодействия оперативных аппаратов органов внутренних дел. К.: КВШ МВД СССР, 1988. 12–16 с.
5. Євтушок В.П. Взаємодія в ОРД як фактор вирішення оперативно-тактичних завдань боротьби зі злочинністю. Вісник Львів. ін-ту внутр. справ. Львів. 1998. Вип. № 8(1). С. 155–167.
6. Бандурка О.М. Управління в органах внутрішніх справ України: підручник. Харків: Унів.-т внутр. справ, 1998. 480 с.
7. Топольскова І.О. Боротьба із втягненням неповнолітніх у злочинну або іншу антигромадську діяльність: Монографія. Луганськ: РВВ ЛАВС, 2003. 192 с.
8. Закон України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» URL: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
9. Топольскова И.А. Структурно-функциональный анализ системы субъектов профилактики вовлечения несовершеннолетних в совершение преступления или иное антиобщественное поведение: Вісник ЛАВС МВС імені 10-річчя незалежності України. Луганськ: РВВ ЛАВС 2002. № 4. С. 130–141.
10. Національна поліція України. URL: www.npu.gov.ua.
11. Закон України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону», із змінами і доповненнями, внесеними Законами України від 26 грудня 2002 року № 393-IV, від 3 квітня 2003 року N 662-IV. URL: ips.ligazakon.net.
12. Шевченко Л.С. Профілактика підліткової злочинності: сучасні проблеми й основні напрямки. Матеріали міжвузівської науково-практичної конференції «Сучасні правові проблеми профілактики та розкриття злочинів, які скоюються неповнолітніми». Донецьк: ДІВС. 2002. С. 37–48.